

2

Weggooigedrag van rokers

Peuken op straat is het directe gevolg van rokers die hun sigaret tijdens of na het roken achteloos weggooiden.

Een lege sigarettendoos maakt daarbij een wezenlijk grotere kans om in een afvalbak te belanden dan een peuk. Sigarettenupeuken kom je overal tegen. Zij zijn onderdeel geworden van ons straatbeeld. Hoe komt het dat rokers hun afval en met name peuken zo makkelijk en massaal op straat gooien?

2.1 Gedragsonderzoek

Ondanks een groot aantal onderzoeken over het rookgedrag en de schadelijkheid van roken, bestaat slechts relatief weinig informatie over het specifieke weggooigedrag van rokers.

Eén van de grootste gedragstudies op zwerfafvalgebied, waarbij ook aandacht is besteed aan het roken-gerelateerde afval, zijn de 'Littering Behavior Studies' van Community Change in opdracht van de Beverage Industry Environment Council van Australië¹⁰.

Een ander onderzoek waarin het weggooigedrag van rokers geanalyseerd wordt, is een Australisch onderzoek dat is uitgevoerd door McGregor Marketing¹¹. In het Verenigd Koninkrijk is in 2005 door Encam een onderzoek over roken-gerelateerd afval uitgevoerd¹². Daarnaast wordt het weggooigedrag van zwerfafval enkele keren opgepakt als thema bij gedragswetenschappelijk onderzoek, waarbij echter het specifieke weggooigedrag van rokers weinig tot geen aandacht krijgt¹³.

Het feit dat er weinig gedragsonderzoek over dit thema bestaat, laat niet onverlet dat er veel over het weggooigedrag van zwerfafval geschreven is.

Veel van deze informatie is echter niet bruikbaar voor de beschrijving van het specifieke weggooigedrag van roken-gerelateerd afval, en dan met name van sigaret-

tenpeuken. Het zou een verkeerd beeld schetsen. Het weggooigedrag van sigarettenupeuken en de problematiek eromheen is van een geheel andere aard dan bij andere afvalstoffen. Het vergde dan ook een secure werkwijze om alleen die informatie te selecteren die ook expliciet gerelateerd was aan sigarettenupeuken (roken-gerelateerd afval).

Een opvallende conclusie van alle gedragsstudies is dat factoren waarvan intuïtief gedacht wordt dat zij een rol spelen in het weggooigedrag – zoals leeftijd, geslacht, sociaal economische status, opleiding, maar ook afstand van bakken – er eigenlijk niet zo veel toe doen. Mensen van alle leeftijden en achtergronden bleken aan de ene kant afval op straat te gooien en aan de andere kant goed gebruik te maken van afvalbakken. Deze ambivalente houding in gedrag van mensen was aanleiding voor Community Change de begripvorming rond weggooigedrag verder te ontwikkelen. Dit heeft onder meer geresulteerd in een index voor weggooigedrag (Disposal Behavior Index; DBI) en een aanpak voor een holistische zwerfafvalanalyse aanpak (Clean Community Assessment Tool; CCAT)¹⁴. Recente inzichten in weggooigedrag benadrukken vooral de complexiteit van het fenomeen. Een stereotype indeling van mensen die afval op straat gooien en die afval in de afvalbak deponeren behoort tot het verleden. Mensen vertonen wisselend gedrag afhankelijk van de situaties en de omstandigheden waarin ze verkeren.

Factoren die het weggooigedrag beïnvloeden zijn:

- a de producten die mensen gebruiken
- b de plaats (en tijdstip) waar mensen de producten gebruiken
- c de staat of toestand van de plaats
- e het type aanwezige afvalbakken
- d de persoonlijke houding en motivatie van mensen
- f de mate aan kennis en bewustzijn over milieuzaken
- g de externe beïnvloeding (via media) van milieuwenselijk gedrag.

¹⁰ Curnow, R.C, Streker, P and Williams, E, 'Understanding Littering Behavior in Australia'; Beverage Industry Environment Council, 1997

¹¹ McGregor Marketing, 'Please bin your butts', A comprehensive study into Cigarette Butt Litter, Keep Australia Beautiful, 1998

¹² ENCAM 'Smoking Related Litter', 2005

¹³ A. Langhorst, 'Schoon, schoner, schoonst; van reactief zwerfafval verwijderen naar proactief zwerfafval voorkomen'; deel 2 bevat een verkennend onderzoek naar de gedragsbeïnvloeding bij zwerfafval, 2006, Erasmus Universiteit Rotterdam

¹⁴ Community Change, 'Measuring Environmentally Desirable Behaviour in Australia', BIEC, 2001

Community Change heeft deze factoren verwerkt in een systematische aanpak (CCAT) om gedragsverandering te beïnvloeden. Een belangrijke conclusie, zoals die ook in het gedragsmodel van Poiesz¹⁵ naar voren komt, is dat gedragsverandering afhankelijk is van een veelheid van factoren en processen. Het nemen van maatregelen ter verbetering van één aspect is minder effectief dan de beïnvloeding van meerdere aspecten tegelijkertijd als onderdeel van een integrale aanpak. De uitgangspunten van het CCAT model (zie kader) is dat een verbetering van de 'context', de 'facilities', en de 'attitudes and perceptions' van mensen uiteindelijk tot gedragsverandering leidt: dit betekent een vermindering van het weggooigedrag en dus minder afval op straat. De uitstraling van een plaats maar ook de keuze van de juiste afvalbakken (vormgeving, inhoud, gebruiksgemak, herkenbaarheid, etc.) spelen binnen dit model een belangrijke rol. Uit onderzoek van Community Change blijkt ook dat de combinatie 'plaats en bak' van grote invloed is op een correct weggooigedrag¹⁶.

2.2 Weggooigedrag van rokers

Deze paragraaf omvat een samenvatting van alle specifieke informatie die over het weggooigedrag van sigarettenpeuken (rokengerelateerd afval) in relevante onderzoeken en literatuur over zwerfafval gevonden is.

2.2.1 Observaties uit gedragsonderzoeken

- 60% van alle rokers die buiten roken, gooien hun sigarettenpeuken op de grond (Community Change). Een onderzoek door Encam geeft aan dat 75% van de rokers sigarettenpeuken op de grond gooien. 53% maakt wel eens gebruik van asbakken.
- Sigarettenpeuken zijn het meest waarschijnlijke afvalitem van alle soorten zwerfafval dat wordt aangetroffen op plaatsen die daarvoor niet bestemd zijn. De meeste sigarettenpeuken worden aangetroffen binnen een straal van 5 meter van de afvalbak/asbak.

- Rokers gooien een peuk 3 keer eerder op de grond dan in een daarvoor bestemde afvalbak. Daartegenover gooien rokers kranten en ander papieren afval 3 keer eerder, en plastic drankenflesjes 7 keer eerder in een afvalbak dan op de grond. Opvallend is dat de grootste groep rokers sigarettenpeuken consequent op de grond gooit, terwijl ander afval in de afvalbak gedeponeerd wordt.
- Rokers met een leeftijd onder de 25 jaar gooien hun afval eerder op de grond indien ze in een groep verkeren. Omgekeerd, rokers ouder dan 25 jaar gooien hun afval eerder op de grond als ze alleen zijn.
- Rokers gooien hun afval makkelijker weg in stedelijke gebieden dan in natuurlijke gebieden zoals stranden, parken en tuinen.

2.2.2 Rookgedrag: buitenroken en roken tijdens het uitgaan

Buitenroken

Vrouwen, en voornamelijk vrouwen van oudere leeftijd, roken minder graag buiten. Er is sprake van een bepaalde stigmatisatie/schaamte; maar als er toch buiten wordt gerookt, dan het liefst onopgemerkt. Voor mannen is buiten roken geen probleem. Zij roken op de weg naar de kroeg, in de kroeg en op de weg weer naar huis.

Roken tijdens uitgaan

Het roken in horecagelegenheden en in uitgaansgebieden is een verlengstuk van het 'sociale roken'. Veel rokers vinden dat zij 'sociale rokers' zijn. De hoeveelheid die men rookt hangt sterk samen met wie men is en wat men doet. Sociale rokers zijn bereid zich aan te passen en roken minder of niet in een groep met niet-rokers. Zitten ze gezellig onder vrienden, in een café met een drankje erbij, wordt gauw veel meer gerookt dan anders. Roken en de consumptie van drank gaan vaak hand in hand.

¹⁵Triade model, Th.B.C. Poiesz, 1999

¹⁶Victorian Litter Monitoring Protocol and Litter Report, Community Change, 2003/2005

Clean Community Assessment TOOL (CCAT)

The primary factors driving littering behaviour are:

1. Context

Sense of community and overall 'cleanliness' of the location

The context provides an indication of levels of community identity and support for responsible management and litter prevention. The context rating identifies the foundations for building education and intervention programmes.

2. Facilities

Quality of infrastructure (furniture, landscaping, open space, entrance, boundary markers) and BINinfrastructure (litter recycling and butt bins)

The maintenance and provision of facilities in a location has an impact on disposal behaviours, incorporating the assessment of infrastructure, litter accumulation points and BINinfrastructure.

BINinfrastructure

- Presentation (design consistency, signage, colour)
- Position (prominence, proximity, configuration and placement)
- Performance (ease of use, size of openings, containment of litter, ability to manage weather)
- Cleanliness

3. Attitudes and Perceptions

Awareness, opinions and attitudes

The awareness, opinions and attitudes of community members on environmental issues provides a starting point for change, with successful intervention building on demonstrated community resources and competencies.

Bron: Community Change

2.2.3 Waarom gooien rokers hun peuken op straat?

- Rokers zien peuken niet als zwerfafval en ervaren hun peuk op straat ook niet als zwerfafval. Volgens onderzoek in de UK gaat het hierbij om 20% van de rokers. 80% van de rokers is van mening dat sigarettenpeuken wel zwerfafval zijn.
- Rokers vinden dat peuken op straat een onbeduidend probleem zijn ten aanzien van de totale zwerfafvalproblematiek. Daarnaast zijn zij van mening dat peuken in stedelijke gebieden makkelijk opgeruimd kunnen worden.
- Omdat een sigarettenpeuk vrij klein is, achten veel rokers het milieueffect van een peuk als verwaarloosbaar. Soms wordt gedacht dat sigarettenfilters biologisch afbreekbaar zijn.
- Sommige rokers vinden het weggooien van peuken geen onbehoorlijk gedrag; 'bovendien wordt het door iedereen gedaan'. Anderen hebben wel een klein beetje schuldgevoel: zij proberen zich onopvallend van peuken te ontdoen en zoeken vaak ook een plek uit waar al veel rommel ligt of waar de peuk makkelijk met de regen wordt weggespoeld (langs de stoep, riool).
- Peuken op de grond gooien is bij rokers een ingewortelde gewoonte.
- Het weggooien van peuken of laten vallen en uittrappen van peuken gaat sneller dan het deponeren van peuken in asbakken. Daarnaast zijn peuken vies en stinken waardoor het niet aantrekkelijk is om peuken te bewaren.
- Gebrek aan openbare asbakken speciaal voor sigarettenpeuken. Rokers vinden dat er veel te weinig asbakken zijn, maar ook dat bestaande asbakken niet altijd geschikt en goed geplaatst zijn voor het deponeren van peuken. Wat zijn de 3 meest geschikte plaatsen voor asbakken:

- 1 bij elke gewone afvalbak
- 2 bij ingangen van gebouwen
- 3 bij transitie/ontmoetingspunten zoals bushaltes, stations, afdakjes.

- Gewone afvalbakken zijn in verband met brandgevaar niet geschikt voor rokers om ongedoofde peuken erin te gooien. Ook zijn veel afvalbakken niet uitgerust met extra asbakken. Rokers vinden dat het uittrappen van peuken op straat veiliger is dan het deponeren van peuken in afvalbakken. Echter, is de peuk eenmaal uitgetrapt wordt hij niet opgeraapt om alsnog te worden gedeponerd.
- Rokers zijn onvoldoende op de hoogte van persoonlijke asbakken. Persoonlijke asbakken worden ook niet veel gebruikt (onvoldoende ingeburgerd).

2.2.4 Wanneer zouden rokers hun gedrag veranderen?

- 80% van de rokers zegt dat zij hun peuken zouden willen deponeren als er ook geschikte asbakken beschikbaar zouden zijn. Bij het tonen van persoonlijke asbakken, toonden rokers interesse.
- Meer dan 50% van de rokers zegt dat zij hun gedrag zouden veranderen als ze meer bewust gemaakt worden over het milieueffect van sigarettenpeuken.

- Sommige rokers kwamen er ook eerlijk voor uit dat zij hun weggooigedrag niet zullen veranderen tenzij de wetgeving rond zwerfafval strikt wordt afdgedwongen.

2.2.5 Valkuilen

- Strategieën die alleen gericht zijn op de uitbreiding van het aantal asbakken, zullen weinig succes hebben om het weggooigedrag van sigarettenpeuken te veranderen.
- Voorkom dat de visuele vervuiling van peuken vervangen wordt door een visuele vervuiling van asbakken om de 5 meter om ervoor te zorgen dat rokers altijd hun afval kwijt kunnen.
- Voorlichting over weggooigedrag moet niet confronterend zijn ten aanzien van het rookgedrag van rokers. Voorlichting moet gaan over het milieueffect ten aanzien van de op straat afgedankte peuken.
- Reclame-uitingen moeten de roker op een meegaande wijze benaderen.